

UDK 3.053.7:06
Izvorni znanstveni članak

Prvi kongres Antifašističke omladine Balkana (juli 1945. godine)

MARIJA OBRADOVIĆ

Institut za radnički pokret Srbije, Beograd, SFRJ

U mehanizmu funkcionisanja političkog sistema narodne demokratije u Jugoslaviji masovne organizacije imale su dominantan instrumentalni značaj, dok je pravac unutrašnje i spoljne politike određivala KPJ. Neposredno nakon završetka drugoga svetskog rata ona je nastojala da ojača i učvrsti veze sa SSSR-om i zemljama narodne demokratije, posebno balkanskim državama. U toku 1945. godine, u vreme legalizacije političkog sistema narodne demokratije i faktičke političke vlasti KPJ, te su veze mnogo više manifestovane putem bilateralne i regionalne saradnje masovnih organizacija nego uobičajenim državno formalnim putem.

Posebno mesto u zbližavanju Jugoslavije sa balkanskim zemljama narodne demokratije imala je Narodna omladina Jugoslavije, kao jedinstvena omladinska organizacija. Do Rezolucije Informbiroa, omladina i studenti Jugoslavije saradivali su i održavali veze sa inostranim omladinskim i studentskim organizacijama jednim delom u Svetskoj federaciji demokratske omladine (SFDO) i u Međunarodnom savezu studenata (MSS). Direktna kontakt održavan je sa istočnoevropskim i balkanskim organizacijama, a na Zapadu sa komunističkim omladinskim organizacijama ili onima pod kontrolom komunista. Presudan uticaj u SFDO i MSS imala je sovjetska omladina što je uticalo na njihov karakter i podređivanje njihove delatnosti sovjetskoj spoljnoj politici. Regionalno povezivanje omladine balkanskih zemalja bilo je u funkciji zbližavanja balkanskih država i afirmacije nove vlasti komunističkih partija. Balkanski kongres antifašističke omladine, održan od 8. do 15. jula 1945. godine u Beogradu, bio je jedan od prvih koraka u tom pravcu.

Saradnja antifašističke omladine Balkana koordinirana Balkanskim većem, oformljenim na tom Kongresu, trajala je sve do juna 1948. godine, kada je nakon sukoba Jugoslavije sa Informbirom prekinut njegov rad, sa obrazloženjem da je Jugoslavija putem njega htela da okupi ostale oko sebe kao centra balkanskih zemalja i odvoji ih od uticaja SSSR-a. Samo vreme početka i naglog prekida saradnje antifašističke omladine Balkana dovoljan je indikator da je bila u funkciji partijske politike

komunista koji su u balkanskim zemljama nakon drugoga svetskog rata osvojili vlast.

To potvrđuje i izjava Rato Dugonjića, sekretara SKOJ-a i USAOJ-a, i jednog od glavnih organizatora Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana: »Jasno je da su naši omladinski rukovodioci sve stvari radili sa znanjem i odobravanjem naše Partije i da je čitava međunarodna omladinska aktivnost i odraz shvatanja naše Partije po pitanju međunarodnog omladinskog pokreta.«¹

1. Saziv Kongresa

Balkanski kongres sazvan je na inicijativu Narodne omladine Jugoslavije² koja je podržana na Prvoj konferenciji balkanske omladine, održane u Skoplju u proleće 1945. godine. Omladinske organizacije Jugoslavije, Bugarske, Grčke i Albanije odredile su svoje delegate koji su se sastali u Beogradu od 19. do 22. maja 1945. godine i razmatrali pitanja saziva i rada Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana. Odlučeno je da se Kongres održi u Beogradu u julu i da na njemu svaku od tih zemalja i Rumuniju, čiji predstavnici nisu stigli na sastanak, predstavljaju demokratski izabrani delegati omladine najrazličitijih političkih, verskih ili drugih shvatanja koja stoji na antifašističkim pozicijama i voljna je da saraduje na učvršćenju mira i demokratije na Balkanu. Doneta je odluka da se od omladinskih delegata balkanskih zemalja oformi komitet za pripremu Kongresa.³

Cilj saziva Kongresa zvanično je definisan kao težnja za zbližavanjem balkanske omladine i zemalja i postizanje njihovog jedinstva radi očuvanja mira i tekovina narodnooslobodilačkih borbi na Balkanu, borbe protiv »fašističkih reakcionarnih elemenata«, obnove i razvoja tih zemalja i zaštite njihove narodnodemokratske vlasti. Isticala se potreba izgradnje organizacionih formi za jedinstvenu delatnost balkanske omladine, tj. stalnog Veća balkanske omladine.⁴

U Jugoslaviji je Kongresu pridavan veliki značaj: okružni odbori USAOJ-a preduzeli su opsežne pripreme za Kongres i popularizovali održavanje Kongresa političkom agitacijom na omladinskim konferencijama i zborovima u selima, školama, fakultetima i u vojsci. Delegati za Kongres birani su na sastancima okružnih odbora USAOJ-a koji su

¹ *Rato Dugonjić*, Narodna omladina i međunarodni omladinski pokret, Novo pokoljenje, Beograd 1950, 27.

² Na sastanku CK SKOJ-a, održanom 24. aprila 1945. godine, Slavko Komar postavio je pitanje održavanja Balkanskog kongresa antifašističke omladine i predložio je da se u okviru političkih priprema Kongresa učvrste veze sa balkanskom omladinom i da se Kongres održi u Beogradu. Vidi: Izvori za istoriju SKJ. Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1941—1948), priredio Petar Kačavenda, Izdavački centar Komunistički, Beograd 1984, 12 i 13.

³ Arhiv Srbije (dalje: AS), Beograd, Fond CK Saveza omladine Srbije, fascikla 52, dok. 4695, Pismo upućeno svim omladinskim organizacijama balkanskih zemalja sa sastanka njihovih delegata u Beogradu, maja 1945.

⁴ Isto.

dobili i zadatak da što bolje pripreme i informišu delegate o svim značajnim pitanjima koja će na Kongresu biti razmatrana.⁵

Jugoslavija je takođe na sebe preuzela i velike materijalne troškove organizovanja Kongresa. Prema bilansu Centralnog odbora USAOJ-a, NAPOK-a i redakcija »Omladine« i »Pionira«, izrađenom 31. XII 1945. godine, ti su troškovi za Balkanski kongres bili 297.266 dinara, a za Balkansko veće 8964,75 dinara.⁶

Uz to su u povodu održavanja Kongresa održavana omladinska takmičenja u valjevskom i kragujevačkom okrugu, takmičenja između omladine Beograda i Zagreba, i takmičenja omladine u Bosni i Hercegovini.⁷ U toku rada Kongresa u štampi mu je da velik publicitet, a organizovan je i niz pratećih manifestacija kulturno-zabavnog i sportskog sadržaja, izložba o borbi balkanskih naroda protiv fašizma na Pravnom fakultetu i veliki omladinski miting na Terazijama.

2. Učesnici Kongresa

Prvom balkanskom kongresu antifašističke omladine prisustvovalo je 259 posmatrača, predstavnici balkanske omladine i omladine Mađarske, Poljske, Italije i kulturne grupe iz Jugoslavije i Bugarske.⁸ Među posmatračima našli su se predstavnici stranih vojnih misija, sovjetski ambasador Sadčikov, predstavnik AVNOJ-a dr Ivan Ribar, potpredsednik jugoslovenske vlade Edvard Kardelj, predstavnik Generalštaba JNA, a zasedanju drugog dana Kongresa prisustvovao je i predsednik vlade Jugoslavije Josip Broz Tito.⁹

Omladinske organizacije balkanskih zemalja predstavljalo je 90 delegata iz Jugoslavije, 102 iz Bugarske, 46 iz Rumunije, 59 iz Albanije i jedan iz Grčke, član CK Ujedinjene svegrčke organizacije omladine (EPON-a).¹⁰

3. Rad Kongresa

Sam rad Kongresa bio je više manifestacionog i aklamacionog nego radnog karaktera. Sva plenarna zasedanja, dvaju prvih i poslednjeg dana Kongresa, održana su u atmosferi jako istaknutog simboličnog izražava-

⁵ Isto, Pismo Centralnog odbora USAOJ-a od 31. maja 1945. godine Glavnom odboru USAOJ-a za Srbiju i Pismo Glavnog odbora USAOJ-a za Srbiju okružnim odborima.

⁶ *Politika*, 6. juli 1945; NAPOK — naziv omladinske ekonomije čiji su prihodi ulazili u bilans Centralnog odbora USAOJ-a.

⁷ Arhiv Jugoslavije, Beograd (dalje: AJ), Fond Saveza socijalističke omladine Jugoslavije, 42—70, Stručne službe USAOJ-a, Odeljenje za finansijske i materijalne poslove, fasc. 423, Bilansi, budžeti, finansijski poslovnici, pregledi prihoda i rashoda, izveštaji i uputstva 1945—1949. godine.

⁸ *Politika*, 12. juli 1945.

⁹ Isto, 11. juli 1945.

¹⁰ Isto, 12. juli 1945.

nja bratstva balkanskih naroda: grbovima, zastavama, parolama, klicanjem, pevanjem nacionalnih himni, ovacijama, pljeskanjem, dok je, sa druge strane, govore, referate, Rezoluciju i Proglaš Kongresa karakterisala krajnja politička simplifikacija jake ideološke obojenosti i volontaristički pristup problemima i pravcima saradnje antifašističke omladine Balkana.

To se posebno ogledalo u oceni istorijskih odnosa između balkanskih zemalja koju je karakterisao šematizam, politički pragmatizam i stav da je samo uspostavljanje političkog sistema »narodne demokratije« u njima dovoljan uslov za široku prijateljsku međunarodnu saradnju. Kasnija promena spoljnopolitičkih orijentacija i balkanskih zemalja ubedljivo o tome svedoči. Ali tada se iz političkih razloga nije ulazilo u objektivnu analizu problema koji su otežavali, pa čak i onemogućavali saradnju antifašističke omladine Balkana, radi njihovog instinskoga a ne samo deklarativnog prevazilaženja.

U toku plenarnog rada Kongresa podneto je devet referata i koreferata, a na zasedanjima komisija još dvanaest. Najznačajniji bili su: »Omladina Balkana u oslobodilačkom ratu protiv fašističkih agresora«, grčkog delegata, o »Zadacima balkanske omladine u osiguranju mira« govorio je jugoslovenski delegat, bugarski predstavnik izložio je »Ekonomski i socijalni položaj omladine Balkana«, »Obrazovanje, kultura, sport i rasonoda omladine« bio je predmet izlaganja rumunskog delegata, a predstavnik albanske omladine govorio je o »Izgradnji jedinstva balkanske omladine«.

Pitanja iz referata podnetih na plenarnim zasedanjima Kongresa razmatrana su, o njima se diskutovalo na sastancima šesnaest komisija i na tom osnovu podnošeni su predlozi rezolucija. Sastav komisija bio je:

I. Komisija za razradu pitanja iz referata »Zadaci balkanske omladine u očuvanju mira«.

1. Komisija: a) zločini okupatora u balkanskim zemljama i postupak sa ratnim zločincima, b) uništenje političkih, ekonomskih i ideoloških ostataka fašizma na Balkanu.

2. Komisija: a) načela budućeg mira i njegovo obezbeđenje, b) pravi patriotizam kao temelj jedinstva i sreće balkanskih naroda koji isključuje šovinizam, c) istinska narodna demokratija i politička prava omladine, d) veza balkanske omladine sa omladinskim pokretom u svetu.

II. Komisija za razradu pitanja iz referata »Ekonomski i socijalni položaj omladine Balkana«.

3. Komisija: a) učešće omladine u izgradnji svoje zemlje, izmena iskustava.

4. Komisija: a) briga za narušeno zdravlje omladine, b) položaj, težnje i zadaci radničke omladine, socijalno zakonodavstvo.

5. Komisija: a) Položaj težnje i zadaci seoske omladine.

7. Komisija: a) Ekonomski položaj mlade inteligencije.

7. Komisija: Deca.

III. Komisija za razradu pitanja iz referata »Obrazovanje, kultura, sport i rasonoda omladine«:

8. Komisija: a) novi lik omladinca, b) stručno i vanškolsko obrazovanje, c) opšti kulturni život omladine, d) omladinska štampa.

9. Komisija: a) omladina osnovnih, nižih i srednjih škola, b) omladina u vojsci.

10. Komisija: a) fiskultura, b) odmor i zabava.

IV. Komisija za razradu pitanja iz referata »Izgradnja jedinstva balkanske omladine«:

11) Komisija: a) istorija borbe za jedinstvo balkanske omladine, b) jedinstvo antifašističke omladine ostvaruje se bez obzira na ideološke, verske, nacionalne, socijalne i druge razlike. c) izmena iskustava omladinskih pokreta pojedinih zemalja.

12. Komisija: a) razvijanje ekonomskih, sportskih, kulturnih i drugih veza, b) Veće balkanske omladine i njegovi zadaci, c) Zajednički proglas balkanske omladine.¹¹

Istorijsko osvetljavanje sadržaja rada Kongresa otežano je zbog toga što se u arhivima ne mogu pronaći originalni zapisnika sa sastanaka komisija koji bi svedočili o diskusijama i stavovima što su na njima zauzimali. Sublimacija primarnih izvora moguća je na osnovu izveštaja iz štampe, ali se realnost istorijske slike time bitno narušava. To će se sasvim očito pokazati kasnijim upoređenjem novinskih izveštaja i ocena o radu Kongresa koji su dati na sastancima Centralnog komiteta SKOJ-a i Centralnog odbora USAOJ-a. Stoga ćemo se najpre zadržati na slici o Kongresu rekonstruisanoj na osnovu štampe i govora, referata, Rezolucije i Proglasa Kongresa.

4. Deklarativna istorijska slika Kongresa

a) Osnova jedinstva i zbližavanja balkanskih naroda

Politička formula bratstva i jedinstva te potreba što tešnje saradnje između omladine balkanskih zemalja izražavale su se u stavu o zajedničkoj borbi balkanskih naroda protiv fašizma u toku drugoga svetskog rata. Isticano je da su predratne profašističke, reakcionarne i nenarodne vlade balkanskih zemalja onemogućavale zbližavanje njihovih omladina i raspirivale nacionalizam, šovinizam i mržnju među balkanskim narodima.

Poraz reakcionarnih, a pobeda naprednih, demokratskih snaga u tim zemljama nakon rata stvorila je preduslove i potrebu za saradnjom između omladine i naroda Balkana. U Rezoluciji se kaže: »Iskustvo pokazuje da su međusobne svađe, nacionalno ugnjetavanje, šovinizam i antidemokratski režimi uvek vodili naše narode u nacionalne katastrofe. Zajednička saradnja na osnovama potpune ravnopravnosti, borba protiv svega što je profašističko i antidemokratsko i povezivanje sa istinskim demokratskim snagama u svetu doveli su nas do nacionalne slobode i

¹¹ Vidi nap. 3.

narodne demokratije i pokazuju put kojim treba omladina da ide u budućnosti.¹² Stoga se Kongres video kao potvrda volje narodnih masa za zbližavanje balkanskih zemalja i omladine.

Slična politička simplifikacija i nerealni optimizam mogu se naći i u govorima i novinskim člancima, čiju suštinu čine proizvoljne ocene da se istorijski sukobi između balkanskih zemalja, koje su se čak i u drugom svetskom ratu nalazile na različitim stranama, mogu u kratkom roku prevazići i otvoriti put bliskoj saradnji. Nisu se sagledavali realni izvori sukoba, već se polazilo od opšte šeme da je prijateljstvo i saradnja balkanskih naroda do rata bila onemogućavana reakcionarnom politikom ranijih režima i interesima imperijalističke politike velikih sila. S druge strane, samo uspostavljanje režima narodne demokratije u ovim zemljama nakon rata vidi se kao dovoljan uslov za prevladavanje ranijih sukoba i uspostavljanje prijateljske saradnje.

Tako se u govoru Edvarda Kardelja na Kongresu ističe zajednička borba balkanskih naroda protiv turskih, austrijskih i mađarskih zavojevača, Venecijanaca i italijanskih imperijalista, te da je stoga istorija balkanskih naroda bila ispunjena ustancima. Na balkanskom prostoru vekovima su se sukobljavali imperijalistički interesi koji su bili suprotni interesima balkanskih naroda. Međutim, te su zemlje sebi u toku drugoga svetskog rata izborile ne samo slobodu, već i demokratiju.

Zahvaljujući njihovoj zajedničkoj borbi protiv fašizma i pobedonosnom prodoru Crvene armije na Balkan, u njima su vlast preuzele demokratske snage, a reakcionarne su potučene, te su time stvoreni uslovi za bratske i prijateljske odnose među njima.¹³

Gotovo identične ocene iznesene su i na Drugom plenarnom sastanku USAOJ-a, održanom od 5. do 8. septembra 1945. godine. Dugi niz godina bila je onemogućavana borba omladine balkanskih zemalja za slobodu i demokratska prava svojih naroda. Lažna objašnjenja i prisilno mobilisanje omladine za imperijalističke težnje reakcije skretali su borbu omladine sa pravog puta. Umesto borbe za slobodu naroda, koju je omladina želela, reakcija je omladinu gurala u rat i međusobne sukobe. Međutim, konstatuje se da je baš Kongres balkanske omladine pokazao da je u toku oslobodilačkog rata omladina u tim zemljama doživela snažan prelom, da je ona čvrsto vezana uz svoje narode i da je spremna da brani njihovu slobodu. Na njemu je takođe došlo do izražaja da više ne postoji rasturena i nepovezana omladina Balkana, već da se gradi i produbljuje jedinstvo te omladine koja se ranije protiv svoje volje tukla za račun domaćih i stranih imperijalista.¹⁴

Takva uniformnost stavova došla je do izražaja i u štampi u vreme održavanja Kongresa. U uvodniku Vladislava Ribnikara u »Politici« pod naslovom »Uslovi za mir na Balkanu« ističe se da su balkanski narodi kroz istoriju u borbi protiv stranih zavojevača stvarali svoje

¹² *Politika*, 18. juli 1945, uvodnik Vladislava Ribnikara »Uslovi za mir na Balkanu«.

¹³ Govor Edvarda Kardelja prenet je u *Politici* od 9. jula 1945.

¹⁴ AJ, Fond Saveza socijalističke omladine Jugoslavije, 42—70, fasc. 27, Sa Drugog plenarnog sastanka Centralnog odbora USAOJ-a, Beograd 1945, 56, 75.

nacionalne države u kojima su pokušavali da obezbede svoj ekonomski i kulturni napredak. Njihova je sudbina bila često povezana sa interesima velikih sila na tom prostoru. Reakcionarne vlade pomagale su stranim silama stvarajući nacionalna neprijateljstva i šovinizam između balkanskih naroda. Svi nacionalni šovinizmi vodili su nacionalnim katastrofama.

Međutim, zajednička borba balkanskih naroda protiv fašizma i reakcionarnih vlada stvorila je osnove za saradnju među balkanskim narodima i afirmisala ideju bratstva namesto šovinizma.

Mir na Balkanu i saradnja među balkanskim narodima mogući su samo bez mešanja imperijalističkih sila. Stoga je uslov za mir na Balkanu narodnodemokratska vlast, kao rezultat poraza reakcije, pošto su sukobi između balkanskih zemalja bili posledica mešanja imperijalističkih interesa čije su zastupnice davale podršku reakcionarnim vladama balkanskih zemalja.¹⁵

b) Ciljevi zbližavanja

Kao osnovna tri cilja uspostavljanja i razvijanja bratskih i prijateljskih odnosa i međusobne saradnje omladine balkanskih država deklarirani su: očuvanje demokratskih tekovina njihovih narodnooslobodilačkih pokreta i borba protiv reakcije, uspostavljanje trajnog, pravednog i čvrstog mira na Balkanu, obnova i izgradnja ratom opustošenih i razorenih balkanskih zemalja. »Pred narode čitavog Balkana postavlja se danas pitanje očuvanja tekovina narodnooslobodilačke borbe, stvaranje čvrstog i trajnog mira na Balkanu. Balkanski narodi su izvojevali ne samo sopstvenu slobodu i narodnodemokratsku vlast, već su prvi put u svojoj istoriji ostvarili bratsku saradnju i prijateljske međusobne odnose.

Prvi kongres balkanske antifašističke omladine sazvan je na bazi životne potrebe balkanske omladine. U toku rata omladinu Balkana ujedinjavala je zajednička borba protiv fašističkog okupatora, a danas je ujedinjuje takođe zajednička borba za očuvanje tekovina narodnooslobodilačke borbe, za izgradnju trajnog mira na Balkanu i obnovu i izgradnju ratom opustošenih zemalja.«¹⁶

Ti su ciljevi prvi put formulirani još u pismu CK SKOJ-a svim omladinskim organizacijama balkanskih zemalja u maju 1945. godine, gde su dati u obliku pitanja koja treba da razrade referati koji će se podneti Kongresu.

U govoru najviših jugoslovenskih funkcionera na tom Kongresu dati su ciljevi posebno naglašavani i isticani, ne samo kao zadaci balkanske omladine, već svih naroda koji žive na balkanskom prostoru.

Josip Broz Tito na Kongresu je rekao: »Omladina treba da bude jedan od glavnih stubova mira, treba da tijesno saraduje, da produbljuje bratstvo i jedinstvo naroda na Balkanu, koje se već stvorilo, ona treba —

¹⁵ *Politika*, 18. juli 1945.

¹⁶ Isto, 8. juli 1945, članak »Tri zadatka Prvog kongresa balkanske antifašističke omladine.

što je vrlo važno i što je istovremeno i preduslov za očuvanje tih tekovina — da vodi nemilosrdnu borbu protiv reakcije, koja je glavni nasljednik fašizma, odnosno ne nasljednik, nego je ponovo preuzela u svoje ruke da po završetku pobjede nad fašizmom spriječi progresivne elemente da ostvare slobodu i socijalnu pravdu naroda na Balkanu i u svijetu.«¹⁷

Već je bilo reči o tome da je lajtmotiv govora Edvarda Kardelja bio sadržan u oceni da je Kongres potvrdio volju narodnih masa za zbližavanje naroda i omladine Balkana. Kao cilj Kongresa on takođe vidi odbranu tekovina oslobodilačke borbe i na tom osnovu produbljivanje i učvršćivanje prijateljstva, bratstva i međusobnih veza između balkanskih zemalja.¹⁸

Interesantno je napomenuti da je u svim govorima i referatima na Kongresu posebna pažnja posvećivana borbi protiv »reakcije«, ali da gotovo ni u jednom tekstu nije navedeno i objašnjeno koji je politički subjekti čine. Međutim, iz opšteg tona materijala, a imajući u vidu i politički manir toga vremena, može se zaključiti da je pojam »reakcija« bio sinonim za političke protivnike narodne demokratije.

c) Određenje narodne demokratije

Odbrana i učvršćenje političkog sistema narodne demokratije dati su na ovom Kongresu kao jedan od glavnih ciljeva saradnje balkanske omladine i naroda.

Težnja za jedinstvom balkanskih zemalja legitimisana je na narodnodemokratskim, a ne socijalističkim osnovama. Ona je tražena u jedinstvenoj želji za narodnodemokratskim preobražajem Balkana, izraženoj u toku narodnooslobodilačkih borbi. Apstraktnost i neodređenost narodnodemokratske koncepcije i na ovom Kongresu je došla do izražaja, kao i u toku istorijskog perioda u kojem je bila dominantna, i svodena je na uobičajene fraze da narodne mase upravljaju zemljom bez preciznijeg određenja konkretnoga političkog sadržaja takvog režima.

U referatu Rate Dugonjića, »Zadaci omladine Balkana u izgradnji trajnog mira« istaknuto je da su u borbi protiv fašizma učestvovali su i balkanski narodi bez svojih zvaničnih vlada i protiv njih, i da je cilj njihove borbe bio uspostavljanje narodne demokratije shvaćene da same narodne mase upravljaju balkanskim zemljama i njihovom sudbinom.¹⁹ Vidno mesto u Rezoluciji Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana dato je zadatku omladine da podupire i pomaže narodnodemokratske vlade svojih zemalja. Pri tome se pojam narodne demokratije određuje sinodromom čije elemente čine: »učešće najširih narodnih masa u upravljanju zemljom, nacionalna ravnopravnost, obezbeđen ekonomski i socijalni položaj radnog naroda koji daje uslove za kulturni razvitak i napredak«.²⁰

¹⁷ R. Dugonjić, n. d. 50.

¹⁸ Vidi nap. 13.

¹⁹ Referat je prenet u *Politici* od 11. jula 1945.

²⁰ Tekst Rezolucije objavljen je u *Politici* od 16. jula 1945.

d) Ekonomski i socijalni položaj omladine

Međutim, dok je politički sadržaj novog poretka ostao obavijen neprozirnim velom narodnodemokratske frazeologije o »narodnoj vlasti« i »narodnoj državi«, ekonomski je preciznije određen.

Naglašavala se, naročito u referatima, ekonomska zaostalost balkanskih zemalja i težak ekonomski položaj radničke, seljačke i intelektualne omladine. Tako se Josip Taško iz Bugarske u svom referatu na zasedanju šeste komisije koja se bavila ekonomskim položajem mlade inteligencije istakao: »Sada, posle rata, položaj studenata biće težak u svakom pogledu. Biće veliki broj svršenih maturanata. Nove vlasti imaju u vidu da pomažu studente, ali radi teških ekonomskih situacija u svim zemljama nemaju za to dovoljno mogućnosti.«²¹

Uzrok takvom stanju isključivo je nalažen u nenarodnom i reakcionarnom karakteru predratnih režima u tim zemljama, te stoga narodno-oslobodilačka borba na Balkanu nije bila shvaćena samo kao borba za nacionalno oslobođenje, već i kao borba za poboljšanje života širokih narodnih masa.

Mogućnost likvidiranja ekonomske zaostalosti i poboljšanja životnog standarda naroda, a time i omladine balkanskih zemalja, tražila se u privrednoj izgradnji na planskim osnovama koju će organizovati narodna vlast.²²

Isticano je da je omladina sa velikim poletom prišla obnovi i izgradnji industrije i podizanju poljoprivrede, te je omladini pridavano najznačajnije mjesto u procesu ekonomskog preobražaja balkanskih zemalja u snažne, bogate i nezavisne države.

e) Jedinstvo balkanske omladine

Omladini balkanskih zemalja Kongres je stavio u zadatak da bude glavni nosilac zbližavanja balkanskih naroda. Preduslov za ostvarivanje toga zadatka gledao se u izgradnji čvrstog jedinstva balkanske omladine. Njezino jedinstveno delovanje trebalo je da bude usmereno u korist demokratske vlasti, a protiv reakcije kao nosioca nacionalizma i šovinizma. Tako se u govoru Edvarda Kardelja posebno naglašavalo da omladina treba da se bori za jedinstvo balkanskih naroda, protiv šovinizma i nacionalizma »koji je uvek oružje antidemokratske i protivnarodne reakcije«, i za samoopredeljenje i ravnopravnost naroda.²³

»Novi partiotizam«, čija se suština posebno obrazlagala u referatu Rate Dugonjića, bio je u ljubavi i za svoju i za druge zemlje, u odlučnoj borbi protiv šovinizma i razvijanju i učvršćivanju veza sa svom slobodoljubivom omladinom sveta.²⁴

²¹ Referat je prenet u *Politici* od 16. jula 1945.

²² Te teze posebno su razrađene u referatu bugarskog delegata Apostola Kolčeva, koji se bavio pitanjima ekonomskog i socijalnog položaja balkanske omladine. Referat je prenet u *Politici* od 11. jula 1945.

²³ Vidi nap. 13.

²⁴ Referat R. Dugonjića na Kongresu »Zadaci omladine Balkana u izgradnji trajnog mira« prenet je u *Politici* od 11. jula 1945.

Potreba jedinstva balkanskih naroda i omladine posebno je bila razrađena u referatu albanskog delegata Muharema Spahijana. Pitanja iz toga referata razmatrale su jedanaesta i dvanaesta komisija i konkretizovale su stavove koji su u njemu već bili dati. »Za učvršćivanje saradnje među balkanskom omladinom, neophodan uslov jeste ostvarivanje punog jedinstva sve demokratske i slobodoljubive omladine unutar pojedinih balkanskih zemalja. Opštenarodni interesi moraju biti misao vodilja za svu omladinu koja se nalazi u raznim političkim organizacijama: socijalista, komunista, demohrićanskih itd.

Komisija smatra da je tip jedinstvenih omladinskih organizacija najbolji način za čvrsto ujedinjavanje omladine i rešavanje opštenarodnih i omladinskih problema.«

Komisija je predložila reformu srednjih i visokih škola u demokratskom duhu, na kojima treba stvarati jedinstvene omladinske organizacije u sastavu opšteomladinskih pokreta. Predložila je povezivanje studentske i srednjoškolske omladine u duhu bratstva i jedinstva omladine Balkana.²⁵

f) Veće balkanske omladine

Izgrađivanje organizacionih formi jedinstvene delatnosti balkanske omladine zacrtano je kao jedan od ciljeva još u vreme pripreme Kongresa.²⁶ To je u toku Kongresa realizovano stvaranjem Veća balkanske omladine koje se sastojalo od Plenuma i Izvršnog komiteta. U Rezoluciji Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana stajalo je da se njegovi zadaci »sastoje u daljem razvijanju ekonomskih, kulturnih, sportskih i drugih veza balkanske omladine. Razmenjivanje omladinskih delegacija, organizovanje zajedničkih letovališta, izleta i izmena iskustava, štampe i koordiniranje zajedničkih akcija — to su zadaci koje treba da rešava Veće omladine balkanskih zemalja.«²⁷

Veće balkanske omladine formirano je sa ciljem da se stara za izvršenje zadataka Prvog kongresa i da u tom pravcu pomaže pojedinim nacionalnim organizacijama, da daje inicijativu za pojedine akcije i koordinira delatnost balkanske omladine u ostvarivanju kongresnih zadataka. Ono je trebalo da radi na međusobnom zbližavanju omladine Balkana i na produbljivanju i učvršćivanju njihovih međusobnih veza.

Isticano je da je balkanska omladina deo svetske slobodoljubive omladine, te je stoga Veće trebalo da se stara da posredstvom Svetskog omladinskog veća uspostavi čvrste veze sa omladinom drugih zemalja u svetu, i organizuje izmenu delegacija, omladinske štampe i drugoga.

Kada je reč o pitanjima zajedničkim za svu omladinu Balkana, Veće je trebalo da izražava zajednički stav za sve posebne omladinske organizacije o svim pitanjima.

U cilju zbližavanja i upoznavanja omladine Veće je trebalo da razmenjuje omladinske delegacije, da organizuje zajednička letovališta, izlete i drugo.

²⁵ *Politika*, 14. juli 1945.

²⁶ Vidi nap. 3.

²⁷ R. Dugonjić, n. d. str. 49.

Veće je trebalo da izdaje svoj list na svim balkanskim jezicima koji bi izlazio jedanput mesečno i poslužio izmeni iskustava, izjednačavanju stavova o pojedinim pitanjima, koordiniranju pojedinih akcija itd. List je trebalo da piše o svim aktuelnostima, političkim, ekonomskim i kulturnim pitanjima koja su životno značajna za omladinu i narode Balkana. Veće je trebalo da organizuje Drugi kongres balkanske omladine.

Sastav Veća činili su Plenum i Izvršni komitet. Plenum je iz svog sastava birao Izvršni komitet koji je obavljao poslove između dva sastanka Plenuma i starao se o sprovođenju u život odluka koje je Plenum na svojim sastancima donosio.

U Balkansko veće ušlo je po deset predstavnika iz svake balkanske zemlje, a po dva člana u Izvršni komitet. Prema tome, Plenum Veća balkanske omladine brojao je 50, a Izvršni komitet 10 članova. Članovi Izvršnog komiteta nisu morali uvek biti isti i stalni i mogli su se smenjivati, ali samo iz redova delegata Plenuma.

Kongres je ostavio pravo grčkoj omladini da delegira svoje članove naknadno i u Plenum i u Izvršni komitet.

Nije predviđeno da Veće ima svoje stalno sedište, već da se pomera svakih šest meseci iz jedne zemlje u drugu.

Sednice Veća trebalo je da se održavaju svakih šest meseci, i to u onoj zemlji u kojoj se trenutno nalazi sedište Izvršnog komiteta.

Redakcija lista trebalo je da stalno bude uz Izvršni komitet, i da se zajedno sa njim pomera.

Sredstva za materijalno izdržavanje Veća trebalo je da obezbede nacionalne organizacije, a procentualni prilog svake nacije određivao se prema njezinim finansijskim i materijalnim mogućnostima.²⁸

Narodna omladina Jugoslavije deklarativno je ocenila Balkansko veće kao veliki korak napred u pogledu ekonomske pomoći i kulturnog zbližavanja balkanske omladine.

Na Drugom plenarnom sastanku Centralnog odbora USAOJ-a, održanom u septembru 1945. godine, Veće je ocenjeno kao predstavnik i izraz jedinstva i snage omladine balkanskih zemalja pred omladinom i demokratskim pokretima celog sveta.²⁹

g) Rezolucija i Proglas Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana

Poslednjeg dana Kongresa, na njegovom plenarnom zasedanju 15. jula, usvojeni su aklamacijom predloženi tekstovi Rezolucije i Proglasa.

U Rezoluciji je izražena posebna zahvalnost Sovjetskom Savezu za koji se kaže da je oslobodio balkanske zemlje uz pomoć njihovih oslobodilačkih pokreta. Tim je i deklarativno potvrđen stav o SSSR-u kao bedemu i osloncu prijateljstva balkanskih naroda, koji je bio prisutan u svim govorima i referatima u toku rada Kongresa, a takođe i u novinskim izveštajima koji su ga pratili.

²⁸ *Politika*, 14. juli 1945.

²⁹ Vidi nap. 14, 59.

Edvard Kardelj je u svom govoru rekao: »Danas ima prijateljstvo balkanskih naroda i jedan takav silan bedem, čvrst oslonac kao što je nepobedivi Sovjetski Savez, koji se tako nesebično životima i krvlju svojih boraca založio za oslobođenje Balkana i za samoodređenje balkanskih naroda.«³⁰

I u uvodniku Vladislava Ribnikara u »Politici« od 18. jula, SSSR se vidi kao garant mira na Balkanu i zaštitnik suvereniteta balkanskih zemalja.

Rezolucijom je Kongres odredio i svoj stav prema svim tada značajnim političkim pitanjima za balkanske zemlje. Upućen je apel saveznicima da se nemački i italijanski ratni zločinci radi suđenja predaju balkanskim zemljama u kojima su počinili zločine. Iznet je i zahtev za priznavanje demokratskih tekovina koje su narodi Albanije, Trsta, Istre i Koruške izvojevali u svojoj oslobodilačkoj borbi, tj. da se prizna albanska vlada kao demokratska i od naroda izabrana i da se Trst, Istra i Koruška pripoje Jugoslaviji. Data je podrška omladinskoj organizaciji EPON-u i demokratskoj borbi grčkog naroda.

U Rezoluciji su izloženi stavovi antifašističke omladine Balkana i o specifičnim pitanjima radničke, seljačke, srednjoškolske i studentske omladine, kao i o pitanjima rada i vaspitanja dece, fiskulturnog života omladine i vaspitnog rada u antifašističkom duhu sa omladinom uopšte.

Omladina i njezine organizacije u balkanskim zemljama ocenjene su kao značajan faktor u odbrani zemalja, i stoga kao bitna snaga naprednih pokreta.

Rešavanju omladinskih pitanja posvećena je posebna pažnja u Rezoluciji, i kao cilj je navedeno poboljšanje socijalnog položaja seljačke, radničke i intelektualne omladine, otvaranje dovoljnog broja domova, škola i menzi, revizija zakona o šegrtima i mladim radnicima, sprovođenje agrarne reforme, izgradnja novog tipa škole, koja će doprineti formiranju novog lika omladina, posvećivanje veće pažnje zabavi, sportu i odmoru omladine.³¹

U Proglasu Prvog kongresa balkanske antifašističke omladine istaknuta je potreba da omladinske organizacije u svoje redove okupljaju svu omladinu bez obzira na političke, verske, nacionalne i socijalne razlike, koja želi dobro svom narodu, blagostanje i mir u zemlji i kulturni napredak. Balkanska je omladina pozvana da se bori za narodnu demokratiju, a protiv reakcije i fašizma, da pruži podršku narodnoj demokratskoj vlasti i učestvuje u obnovi.³²

5. Neki elementi stvarne istorijske slike Kongresa

Do sada smo uglavnom obradili programsko-deklarativnu dimenziju istorijske slike Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana. Za struk-

³⁰ Vidi nap. 13.

³¹ Tekst Rezolucije štampan je u *Politici* od 16. jula 1945.

³² AS, Fond CK Saveza omladine Srbije, fasc. 52, dok. br. 1098.

turalno — metodološko razdvajanje normativnog i stvarnog događanja opredelili smo se iz dva razloga. Prvo, da bismo pokazali dubinu i prirodu toga jaza, a drugo zbog nedostupnosti primarnih istorijskih dokumenata, koji bi omogućili rekonstrukciju stvarnih odnosa, pa smo ih stoga najpre sublimisali prema deklarativnim dokumentima i štampi.

Međutim, postoji određen broj istorijskih izvora koji nam omogućavaju bar delimično osvetljavanje stvarnih tendencija koje su došle do izražaja na Kongresu.

a) Ocena Kongresa od Centralnog komiteta SKOJ-a

O radu Kongresa balkanske omladine diskutovano je na sastanku Centralnog komiteta SKOJ-a održanom 17. jula 1945. godine.³³

Ocenjeno je da je u radu Kongresa bilo prilično političkih i organizacionih propusta kao rezultat njegovog prebrzog sazivanja i nedovoljne pripremljenosti. Stoga su i Rezolucija i Proglas bili improvizirani, a provizornost je karakterisala i sam rad Predsedništva.

Konstatovano je da nije bilo čvrste veze između delegacija i rukovodstva SKOJ-a pa tako u radu komisija nije došla potpuno do izražaja jugoslovenska politička linija, čemu je doprinela i nepripremljenost i slaba obaveštenost jugoslovenskih omladinskih delegata.

Zaključeno je da je na Kongresu došao do izražaja šovinizam svih delegacija i da Kongres nije iskorišćen za zbližavanje omladinskih delegacija iz balkanskih zemalja.

Na Kongresu je primećeno da su omladinska komunistička rukovodstva balkanskih država odvojena od masa, da u njima nema širokih, jedinstvenih masovnih omladinskih organizacija, čemu doprinosi i izolovanost komunista. Uz to, pokazalo se da su omladinski komunistički rukovodioci, a i delegati stranih delegacija politički slabi i da nemaju autoritet u svojim sredinama.

Jugoslovensko se rukovodstvo na Kongresu izdvojilo od ostalih po svojoj političkoj zrelosti, te su rukovodstva ostalih zemalja težila da se na njega oslone i dobiju pomoć za rad. Međutim, jugoslovensko rukovodstvo je ispoljilo i izvesnu dozu nadmenosti u svojim stavovima prema ostalim omladinskim rukovodiocima.

Na Kongresu se nije iskristalisala jasna politička platforma i nije bila dovoljno široka da bi omogućila mobilizaciju sve balkanske omladine.

Rad Kongresa ličio je na miting, pošto delegati nisu bili sposobni da diskutuju jer su navikli da prihvataju aklamacijom sve što se predloži. Uspehom Kongresa smatrala se afirmacija političkih pitanja kao što je priznanje albanske vlade i problem Trsta.

b) Ocena Kongresa na Drugom plenarnom sastanku Centralnog odbora USAOJ-a

Najznačajnijim uspehom Kongresa rukovodstvo USAOJ-a je smatralo to što je na njemu došla do izražaja vodeća uloga jugoslovenske omla-

³³ Zapisnik sa sastanka CK SKOJ-a, 17. jula 1945. godine, objavljen u zborniku Izvori za istoriju SKJ, Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a, n. d.

dine u omladinskim pokretima Balkana, te što je inicijativa USAOJ-a za saziv Kongresa značila velik napredak u životu i radu omladine Balkana.

Zaključci Drugog plenarnog sastanka Centralnog odbora USAOJ-a, održanog od 5. do 8. septembra 1945. godine, o značaju Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana, iako se po svojoj suštini ne razlikuju od ocena Centralnog komiteta SKOJ-a, odstupaju od njih u pogledu akcenta koji se stavlja na pojedine aspekte rada Kongresa. Dok je SKOJ uočavao značaj stavova zauzetih o najznačajnijim političkim pitanjima za balkanske zemlje u tom istorijskom trenutku, USAOJ je najveću pažnju posvetio afirmisanju rukovodeće uloge jugoslovenske omladine na balkanskom prostoru.³⁴

Legitimnost rukovodećeg položaja USAOJ-a izvodila se iz velikog udela jugoslovenske omladine u oslobodilačkom ratu i borbi protiv fašizma, iako se naglašavalo da je i omladina i ostalih balkanskih zemalja pre ili kasnije učestvovala u oslobodilačkoj borbi svojih naroda.

Međutim, ističe se da je omladina Jugoslavije bila prva koja se suprotstavila fašističkoj agresiji, da je bila prva koja je pokazala kako se može dati oružani otpor, i da je u borbi protiv okupatora postigla najveće uspehe. Zato je ugled omladine Jugoslavije i USAOJ-a, kao jedinstvene organizacije, toliko porastao da je mogao da suzbije i ostatke međusobnih neslaganja, rovarjenja, reakcije, i da prvi put u istoriji balkanskih zemalja okupi u Beogradu predstavnike omladine svih zemalja Balkana na njihov prvi Kongres.

»Taj uspeh, zatim tok Kongresa — na kome je USAOJ igrao cijelo vreme najglavniju, rukovodeću ulogu, ulogu poveziavača, jemca novog stvarnog bratstva — još više je podigao ugled USAOJ-a, jer je USAOJ omogućio da se Kongres, i pored raznih shvatanja i raznih političkih nazora pojedinih delegata, uspješno završi i postavi realno, konkretne smjernice omladinskom pokretu na Balkanu.«³⁵

Izvesne crte netrpeljivosti i šovinizma koje su došle do izražaja na Kongresu ocenjene su kao ostaci prošlosti i posledica vekovne mržnje koju je raspirivala domaća reakcija. Međutim, ističe se da one nisu bile smetnja u radu Kongresa, već ih je on otklonio, jer se izražavalo uverenje da se u narednom Kongresu balkanske omladine ti problemi neće pojaviti.

Isticalo se da je Kongres omladinskim pokretima Balkana dao jedinstvenu orijentaciju, koju su svim srcem prihvatile sve delegacije, ali ne samo kao svoju želju, već i kao želju celokupne napredne omladine, kao misli za koje se napredna omladina borila u ratu i koja ih je i u miru spremna da produbljuje i brani od neprijatelja. Zbog takve jedinstvene orijentacije rad Kongresa ocenjen je kao vrlo plodan.

Konstatovano je da je Kongres pokazao kako su se omladinski pokreti u svim balkanskim zemljama izuzev Grčke, naročito nakon oslobođenja,

³⁴ Vidi nap. 14.

³⁵ Isto, Referat Ike Mirkovića »Balkanski kongres i svetska omladinska konferencija«, 57.

prilično brzo razvijali. Ali se ističe da treba imati u vidu da ti pokreti nisu tako jaki i tako jedinstveni kao što su USAOJ i BRAŠ u Albaniji. U Grčkoj se na to gledalo kao na rezultat reakcijskih progona naprednih omladinaca, a u Bugarskoj i Rumuniji kao na posledicu nejedinstvenosti omladinskog pokreta jer je omladina bila učlanjena u više omladinskih političkih organizacija.

»Baš zbog toga, omladina Balkana sa neograničenim poverenjem gleda na USAOJ i njegovo jedinstvo. Ona USAOJ smatra ne samo iskrenim i najbližim prijateljima već i svojim uzorom, koji će joj pomoći i u borbi i u radu, i u prijateljskim savetima itd. Zato mi moramo shvatiti da će najvećim delom od USAOJ-a zavisiti da li će uspeši Balkanskog kongresa, koji su bili veliki, biti još veći. USAOJ jeste i treba da bude nosilac svih zadataka, inicijativa novih zadataka. Jednom rečju, USAOJ jeste i treba da bude nosilac bratstva i jedinstva omladine Balkana — to mora biti naš vrlo važan zadatak.«⁹⁶

6. Zaključak

Značaj je Prvog kongresa antifašističke omladine Balkana u tome što je na njemu prvi put na širem međunarodnom planu manifestovana koncepcija narodne demokratije kao novi oblik političkog sistema koji se nakon drugoga svetskog rata počeo praktično uobličavati, konkretizovati u zemljama jugoistočne Evrope.

Kongres ilustruje mnoge elemente toga političkog sistema, a naročito položaj masovnih, u ovom slučaju omladinskih organizacija u mehanizmu njegovog funkcionisanja. Tim je organizacijama pripadala isključivo mobilizaciona i integrativna funkcija, te se njihov zadatak svodio na realizaciju politike koju su utvrđivale komunističke partije, u smislu akumulacije političke podrške i integracije masa u novi politički sistem: javnog manifestovanja plebicitarne identifikacije volje masa sa političkom partije.

⁹⁶ Isto, 62.